

studentima teologije, ali i prirodnih znanosti, te zaključujemo autorovim riječima: "Vjera koja nepredodivo postajanje svemira uključuje u Božju veličinu prihvaća blisku srodnost svega živoga, biološko obilježje ljudskog djelovanja, te biokemijske temelje duha i svijesti kao neprevidiv uvid u dubine činjenice da smo stvoreni. Konačno, potrebna nam je vjerodostojna, raspravi otvorena etika, koja staro biblijsko znanje o stvorenju, kojemu neopozivo pripadamo, aktivno unosi u velika pitanja preživljavanja našega doba" (str. 242).

Neka nam razmišljanje, razgovor i rasprava o kršćanskoj vjeri na temelju onoga što nam je i u ovom djelu predloženo kao doseg prirodnih znanosti, pomogne da još dublje proniknemo u otajstvo Boga, svijeta i čovjeka.

Ante Mateljan
amateljan@kbf-st.hr

Dugopoljski žrtvoslov (1941.-1948.)

Blanka MATKOVIĆ – Josip DUKIĆ, *Dugopoljski žrtvoslov (1941.-1948.)*, Samostalni istraživački projekt "Hrvatska povijest 1941.-1948.", knj. 1., fotografije Zoran Alajbeg, nakladnik Općina Dugopolje, Dugopolje, 2011., 192 stranice.

Komisija HBK-a za hrvatski martirologij na svojoj je prvoj sjednici, održanoj u lipnju 2011., raspravljala o istraživanju istine o žrtvama pogubljenim u nas tijekom II. svjetskog rata i poraća iz mržnje prema katoličkoj vjeri, kojima je zato primjeren još i naslov kršćanskih mučenika. Komisija je izjavila da će, premda joj nije cilj sastaviti cjeloviti popis stradalih u tom vremenu, jer je to mnogo zahtjevnija zadaća, svakako "raditi i na tome, te poticati druge da se taj posao konačno dovrši, jer se inače i dalje ostavlja velik prostor za razne nečasne manipulacije, kakvih je do danas bilo napretek (...). Komisija će pomagati i poticati odgovorne da žrtve komunističkoga terora ostvare svoje civilizacijsko pravo na humani pokop i na dolično obilježje, što je dobrim dijelom zacrtano i u Zakonu o pronalaženju, obilježavanju i održavanju grobova žrtava komunističkih zločina nakon II. svjetskog rata, koji je donio Hrvatski sabor. Nažalost, ostaje činjenica da se ono što je zapisano, čak i zakonom određeno, i dalje zanemaruje i ne ostvaruje".

Na temelju spomenutoga Zakona o pronalaženju, obilježavanju i održavanju grobova žrtava komunističkih zločina nakon II. svjetskog rata što ga je donio Hrvatski sabor, bilo je imenovano posebno povjerenstvo za istraživanje činjenica o svim žrtvama Drugoga svjetskog rata i poraća, koje se je više puta sastajalo u prostorijama Hrvatskoga državnog sabora, kako se je onda službeno zvao. Poduzete su razne akcije, u raznim regionalnim središtima osnovani su uredi za prikupljanje podataka. Međutim, koalicijska je vlada na čelu s Ivicom Račanom, navodnim velikim "demokratom", ukinula, iz razloga koje nije teško dokučiti, to povjerenstvo i urede te praktički obustavila rad na istraživanju, a ni sljedeća vlada – barem koliko je meni poznato – nije nešto ozbiljnije poduzela da se s tim radom nastavi.

Pitamo se može li se zataškavanjem istine, a prepucavanjem pojedinih novinara, političara i državnih dužnosnika koje god orijentacije doći do toliko potrebnog pomirenja u hrvatskom društvu i državi? Zar i za ovu problematiku ne vrijedi ona evanđeoska "Istina će vas osloboditi", čemu u istom evanđeoskom duhu moramo dodati: a potom međusobno opraštanje preporoditi.

Smatramo stoga osobito prikladnim u svezi s tim ovdje navesti po našem sudu ključne odlomke iz govora zagrebačkoga nadbiskupa kardinala Josipa Bozanića održanog godine 2011. nad otvorom jame Jazovka u Žumberku, jame u koju su, kako je poznato, partizani po nalogu svojih komunističkih vođa u dva navrata, početkom siječnja 1943. te tijekom svibnja i lipnja 1945., bez suda i presude pobili i bacili oko 500 zarobljenih hrvatskih vojnika i civila, ranjenika i medicinskog osoblja iz zagrebačkih bolnica i Karlovca. Oni glase:

"Došli smo ovamo s dubokim osjećajima kršćanske sućuti za stradale, kao i za njihove obitelji i rodbinu. Ovamo smo došli i s molbom koju upućujemo Bogu da svojim Duhom istine dotakne sve one koji su se dali zarobiti mržnjom, čija su se srca pretvorila u izvore zla; da im probudi savjesti te im pomogne svjedočiti istinu za koju nije nikada kasno. Naime, istina spašava od zablude, pročišćuje srca i obnavlja svijet (...). Koliko su udaraca živima, desetljećima nakon tih događaja, nanosili bezumni slugе okrutnog režima? (...). Tomu je mjestu stradanja i patnje /i mnoštvu drugih!, dodao S. K./ bila namijenjena šutnja iz straha", jer se za njih "nije smjelo znati" i o njima je "bilo zabranjeno govoriti". Po kardinalovim riječima, "ta nametnuta šutnja nije mogla zaustaviti glas istine".

Ovdje je iz tog govora potrebno osobito naglasiti sljedeće riječi: "Selektivan odnos prema žrtvama režimâ i ratovâ prošlog stoljeća na hrvatskim prostorima ne oslobađa nas od tereta prošlosti i ne daje sigurnost željenog mira (...). Na nama je čuvati spomen na svaku žrtvu, osobito obescijenjenu i poniženu."

Knjiga *Dugopoljski žrtvoslov (1941.-1948.)*, Blanke Matković i Josipa Dukića, pravi je korak u tom smjeru. Autori već u kratkom uvodu s pravom naglašavaju: "U Hrvatskoj je pitanje žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća gorući historiografski, demografski i politički problem, što predstavlja golemi uteg cijeloj naciji. U dnevnopolitičke svrhe zlorabi se čisto povijesno demografsko pitanje stradalih u ratu i poraću pa se s njima na razne načine i u raznim prigodama manipulira. (...) Vrijeme demokracije u kojemu živimo otvorilo je mogućnosti slobodnog istraživanja, o čemu se u vrijeme komunizma moglo samo sanjati."

Vrijedno je iz toga uvoda navesti i sljedeći odlomak: "Uteg prošlosti se snažno osjećao i još uvijek osjeća i u Dugopolju (...). Najbolja potvrda tome su još uvijek uznemireni duhovi povodom podizanja novog spomenika svim stanovnicima Dugopolja nastradalima u Drugome svjetskom ratu i poraću i u Domovinskom ratu. Uzavreloj situaciji doprinijeli su bivši i sadašnji predsjednici Republike Hrvatske, Stipe Mesić i Ivo Josipović."

Autori naglašavaju da su se rado prihvatili zadatka napisati rad o svim žrtvama iz Dugopolja, ne razdvajajući ih na "pobjednike" i "porazene", "partizane" i "ustaše", "crvene" i "crne", jer im je namjera bila omogućiti "da Dugopoljke i Dugopoljci čuju istinu o žrtvama rata i poraća iz svoga mjesta, ali i svi dobronamjerni ljudi kojima je do istine stalo".

Kažu da su na samom početku istraživanja bili iznenađeni činjenicom da o dugopoljskim žrtvama rata i poraća ne postoji ni jedan ozbiljniji pisani rad koji bi bio plod barem pokušaja utvrđivanja činjenica znanstvenom metodom.

Spomen na samo dio stradalih mještana Dugopolja sačuvao se je na "partizanskom" spomeniku u središtu sela, na čijim su pločama 1971. godine urezana imena 209 žrtava rata, od kojih je 77 pripadalo partizanskim jedinicama, a 132 su bili dugopoljski civili. O ostalim žrtvama nije se do 1990. smjelo ni govoriti, a kamoli pisati, a njihovi potomci su na različite načine bili ponižavani. Najčudnije je – kažu autori – to što na pločama spomen-obilježja iz 1971. nedostaje 17 pripadnika partizanskih postrojbi i 51 civilna osoba. Uz to, opažaju da su na tim pločama za čak 96 osoba navedeni netočni podaci o godini rođenja i stradanja.

Autori su svoj "Dugopoljski žrtvoslov" podijelili na pet cjelina. Nakon uvodnih podataka o mjestu i općini Dugopolje slijedi sumarni prikaz ratnog stanja u mjestu, popraćen ratnom kronologijom Dugopolja. Ta kronologija, dokumentirana u bilješkama, zauzima više od 27 stranica.

Središnji je dio knjige sam dugopoljski žrtvoslov, u kojemu, nakon vrlo kratkih uvodnih napomena, slijedi popis svih ratnih žrtava, s imenima, prezimenima, nadimcima, nadnevcima rođenja, imenima njihovih roditelja, narodnosti, vjeri, bračnom stanju, zanimanju, s naznakama radi li se o civilu ili vojniku i o okolnostima stradanja, nakon čega za svaku žrtvu slijede podaci o nadnevku stradanja, mjestu stradanja i ukopa. Ti pomno provjereni podaci dokumentirani su u bilješkama pri dnu svake stranice. Autori su se u sastavljanju toga popisa služili podacima prikupljenim od nekoliko prethodnih komisija čiji se materijali čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i Državnom arhivu u Splitu, ali i svim drugim dostupnim vrelima, među kojima osobitu vrijednost imaju *Matica umrlih župe sv. Mihovila*, koja se nalazi u Matičnom uredu u Solinu, i *Stanje duša župe sv. Mihovila*, koje se čuva u dugopoljskom župnom arhivu.

Za razliku od prethodnih sastavljača, autori su uz stradale civile i pripadnike raznih postrojba uvrstili i one koji su stradali od bolesti, gladi, pronađenih mina i bombardiranja, s potpunim pravom, jer i to su ratne žrtve. Tako sastavljeni žrtvoslov zauzima u knjizi 77 stranica, a popis završava rednim brojem 445., što je užasno velik broj, jer kad se uzme da je u Dugopolju prije početka ratnih zbivanja bilo tek nešto više od 3000 stanovnika, stradala ih je gotovo jedna šestina.

Tome glavnom popisu, radi istraživanja i lakšeg pretraživanja, autori su dodali i popise u kojima su žrtve razvrstane po abecednom redoslijedu i po godini stradanja, koji zauzimaju daljnjih 15 stranica.

Iza svih tih popisa slijedi analitički dio, gdje su najprije navedene osobe stradale pod nerazjašnjenim okolnostima, zatim stradale od bolesti, gladi, mina i drugih nedaća, stradale od bombardiranja, stradale od talijanskih postrojba, od četnika i talijanskih postrojba, od ustaških, domobranskih i njemačkih postrojba te, na kraju, stradale od partizanskih postrojba do svršetka ratnih zbivanja i tijekom prvih poratnih godina.

Svi ćemo se složiti s autorima u tome što su u završnom poglavlju naveli potpune podatke o svim spomen-obilježjima podignutim dugopoljskim žrtvama. Osobno bih ipak izrazio

neslaganje s uvrštavanjem fotografije na kojoj se vide grubi grafiti, kakve smo, nažalost, i bez toga prisiljeni gledati posvuda u gradovima i selima ispisane po zidovima. Splitske su ih ulice pune, tako da je teško naći zgradu na čijim ih zidovima nema. Neki te grafite u naše doba odveć dobrohotno kvalificiraju kao "supkulturu", a nažalost većina ih se može staviti samo pod nazivnik "nekulture".

U završnom dijelu knjige, za takva izdanja svakako očekivanom i dobrodošlom dodatku, niz je probranih dokumenata u kojima su određeni podaci o dugopoljskim žrtvama, ukupno njih petnaest.

Pohvalno je što autori za svoj popis – odnosno "dugopoljski žrtvoslov" – koji je plod dugih istraživanja, čiju zahtjevnost, a tako i količinu uložena vremena i truda može procijeniti samo onaj tko se je bavio ili se bavi sličnim poslom, na kraju napominju da on ostaje otvoren ispravicima i dopunama, dakako, ukoliko se pronađe koji novi i vjerodostojniji izvor.

Ta je knjiga, kažu oni, prva u nizu "Samostalnog istraživačkog projekta *Hrvatska povijest 1941-1948.*" Stoga, dok im čestitamo na tome dovršenom djelu, želimo da isto tako uspješno nastave s radom na spomenutom projektu te da, kao što su rekli na kraju svoga uvoda, „ova i sve buduće knjige potaknu i druge istraživače, kako bi se mogla čuti istina i o drugim mjestima, istina ničim uvjetovana, oslobođena od svih mogućih manipulacija, površnih novinarskih zamagljivanja, beskorisnih uličnih prepucavanja (...)“.

Slavko Kovačić
skovacic@kbj-st.hr